

Наталія Любарець

Музична «фаустіана»

Серед багатьох неоднозначних і геніальних персонажів художньої літератури особливе місце посідають Фауст і Мефістофель. Вони давно перестали бути вічними образами виключно художньої літератури, а й увійшли в музичне мистецтво. Проблематика драматичної поеми Й.В. Гете привернула особливу увагу композиторів-романтиків. Дух «фаустіанства» якнайповніше відповідав пристрасному пошуку ідеалу, постійному внутрішньому невдоволенню та боротьбі особистості із собою, що знайшло втілення у творах романтиків.

*Національна опера України. Сцена із опери Ш. Гуно «Фауст». Фауст – Д. Кузьмін.
Маргарита – О. Нагорна. Фото К. Панченко*

Першим серед композиторів на поему Й.В. Гете звернув увагу **Л. В. Бетховен**. На той час він міг бути знайомим лише з першою частиною «Фауста». Як відомо, Й.В. Гете хотів перетворити другу частину поеми, над якою ще працював, на оперу, але композитором для цієї справи бачив не Л.В. Бетховена, а Дж. Мейєрбера, щоправда цей задум не справдився. Єдине, що вдалося реалізувати Л.В. Бетховену, – жартівлива «Пісня про блоху» (1810), в

якій Мефістофель кепкує з лейпцизьких обивателів у шинку Ауербаха. Цю пісню свого часу блискуче виконував геніальний співак **Федір Шаляпін**.

Австрійський композитор **Ф. Шуберт** звернувся до образу Гретхен. Його зацікавив невеличкий фрагмент драматичної поеми Й.В. Гете – один монолог, але в пісні «*Гретхен за прядкою*» (1813) композитор зумів передати весь трагізм долі молодої дівчини. Його твір – це монодрама, в якій під одноманітний акомпанемент, що передає роботу прядки, звучить сумна сповідь дівочої душі. Композиторові вдалося досягнути великої достовірності у відтворенні засобами музичної виразності одного із найзворушливіших жіночих образів художньої літератури. Цей твір Ф. Шуберта виконують і як пісню із музичним супроводом, і як інструментальну п'єсу.

У подальші роки композитори-романтики неодноразово зверталися до різних тем та образів «Фауста», проте втілювали свої задуми у творах більшого масштабу – оркестрових, хорових, оперних. Балада **Ф. Мендельсона** «*Перша Вальпуржина ніч*» (1832) відтворює казково-фантастичну атмосферу містичного дійства в поєднанні інструментального й хорового звучання.

Особливе трактування сюжету «Фауста» знаходимо у творчості **Р. Шумана**. Його «*Сцени із Фауста*» (1844-1853) для солістів, хору і оркестру не мають наскрізної лінії розвитку. Композитор писав музику не до трагедії Й.В. Гете, а до окремих, переважно лірично-філософських уривків із неї. Твір Р. Шумана складається з трьох частин: у центрі першої – образ Гретхен, другої – Фауст, третьої – небесні сили. Композитор майже повністю вилучив образ Мефістофеля зі своїх «Сцен» (цей персонаж з'являється на короткий час лише в одній із тринадцяти сцен зі стислими репліками). Фауст Р. Шумана, позбавлений свого «другого я» – Мефістофеля, постаючи впевненим у справедливості своїх переконань чоловіком, який пізнав сенс і радість буття.

Не обійшов увагою фаустівську тему яскравий представники пізнього романтизму **Р. Вагнер**. У його творчому доробку – два твори, натхнення до яких дала поема Й.В. Гете: «Сім п'єс до Фауста» (1832) та увертюра «Фауст» (1840). Р. Вагнер не прагнув абсолютно точно відтворити в увертюрі зміст «Фауста». Він швидше висловлював засобами музики ті настрої та враження, які виникли під впливом читання великого твору. Російський композитор П.І. Чайковський дав високу оцінку увертюрі Р. Вагнера: «Я не знаю жодного ліричного витвору мистецтва, де б з таким неперевершеним пафосом були виражені муки людської душі, яка сумнівається у своїх цілях, надіях, віруваннях».

Опера **Ш. Гуно** «Фауст» (1858) є найвідомішим музичним твором, написаним на сюжет трагедії Й.В. Гете. Щоправда для написання опери французький композитор використав лише епізоди з першої частини поеми, а її лібрето **Ж. Барб'є** та **М. Карре** значно відрізняється від тексту німецького письменника. Ш. Гуно подає сюжет «Фауста» в лірично-побутовому ключі. Домінантою образу Фауста в інтерпретації цього композитора переважають палкі любовні почуття.

Національна опера України. Сцена із опери Ш. Гуно «Фауст». Мефістофель – Т. Штонда. Марта – А. Позняк. Фото К. Панченко

Сама ж історія стосунків Фауста і Маргарити майже повністю змінена і пропонується на розсуд глядачів у душі старовинних містерій. Центральне питання опери – що таке кохання? Егоїстична забаганка чи подвиг самозречення? Музика розбурхує душу і спонукає подумати над цією проблемою разом із вічними образами Й.В. Гете.

Завдання

1. Прослухайте пісню Ф. Шуберта «Гретхен за прядкою». Порівняйте свої враження від почутого з тими, які викликала у вас поема Й.В. Гете.

2. З допомогою Інтернету перегляньте фрагмент фільму «Співає Муслім Магомаєв» та дізнайтеся, як співак готувався до виконання партії Мефістофеля в опері Ш. Гуно, а також прослухайте у його виконанні куплети Мефістофеля. Які, на вашу думку, грим і костюм підходять до образу Мефістофеля?

Відео:

Муслім Магомаєв співає куплети Мефістофеля

<https://www.youtube.com/watch?v=1HvNF3Gd96k>